

نگاهی دوباره به زندگی و جایگاه آیت‌الله هاشمی‌رفسنجانی به بهانه سالگرد درگذشت او

هویت ماندگار

سیدحبيب آغاز کرد و در مکتب‌خانه «زن ملاعبده‌الله» ادامه داد؛ اما در ۱۴سالگی به خاطر ظرفیت‌های کم و امکانات محدود روستا و با هدف ادامه تحصیل در حوزه علمیه، آهنگ مهاجرت به قم کرد؛ مهاجرتی که دنیای یک روستازاده را تا رسیدن به ریاست‌جمهوری کشور تغییر داد و سرنوشتی متفاوت از هم‌سالانش را رقم زد.

سخن‌گفتن از او راحت نیست؛ به‌ویژه آنکه این روزها بسیاری معتقدند اگر او بود، بسیاری از مشکلات اجرایی یا رخ نمی‌داد یا حداقل مدیریت بهتری می‌شد. ازاین‌رو پای سخن‌زدیدگان او نشستیم و پرسیدیم اگر او امروز بود، چگونه تصمیم می‌گرفت و اقدام می‌کرد.

اکبر هاشمی‌رفسنجانی یکی از مهم‌ترین و پرنفوذترین چهره‌های سیاسی در ایران معاصر بود که نقش مهمی در پیروزی انقلاب ایران در ۵۷ داشت و ردپای تصمیم‌سازی‌های او در بزنگاه‌های حساس انقلاب به‌خوبی مشاهده می‌شود. امروز مصادف است با سالروز مرگ او. اکبر هاشمی یکی از ۹ فرزند میرزاعلی هاشمی‌بهرمانی و ماه بی‌بی صفریان بود. پدرش با اینکه تحصیلات حوزوی داشت، از باغداران و کشاورزان بنام منطبق بود. نام خانوادگی «هاشمی» برای خانواده ایشان، با آنکه سید نیستند، به این دلیل انتخاب شده که نام جد پدری‌شان «هاشم» بوده است که در سرتاسر منطقه، املاک و امکانات زیادی داشته است. اکبر هاشمی تحصیلات را از پنج‌سالگی در مکتب‌خانه آقا

مشی هاشمی در سیاست خارجی و حکمرانی از زبان محمد هاشمی در گفت‌وگو با «شرق»

نگاه آیت‌الله تنش‌زدایی در سیاست خارجی بود

معصومه معظمی: ۱۹ دی سال ۹۵ اکبر هاشمی‌رفسنجانی که مسئولیت‌هایی مانند ریاست جمهوری، ریاست مجلس و ریاست مجمع تشخیص مصلحت نظام را بعد از انقلاب بر عهده داشت و با صفاتی مانند سردار سازندگی و امیرکبیر شناخته می‌شد، زمانی که مشغول شنا در استخر کوچک متعلق به مجمع تشخیص مصلحت نظام در نزدیکی مجموعه سعدآباد بود، دچار ایست قلبی شد. او در ساعت ۱۸:۲۰ آن روز با علانم ایست قلبی و در شرایطی که علائم حیاتی نداشت، به بیمارستان شهدای تجریش منتقل شد. مراحل احیای قلبی برای او انجام شد؛ اما تلاش بیش از یک‌ساعته احیای او ناموفق ماند و ساعت ۱۹:۳۰ همان روز در ۸۲سالگی درگذشت. ارتحال هاشمی‌رفسنجانی به دلیل تأثیرگذاری‌ودنش در انقلاب اسلامی، بازتابی بین‌المللی و جهانی داشت. اکنون به مناسبت ششمین سالمرگ این رجل برجسته ایرانی با محمد هاشمی، برادر کوچک آیت‌الله هاشمی به گفت‌وگو نشستیم. او در گفت‌وگو با «شرق» به بیان دیدگاه‌های سیاسی هاشمی در حوزه سیاست خارجی و نوع نگاهش به حکمرانی و حکومت‌داری پرداخت. محمد هاشمی در این گفت‌وگو تأکید کرد که مرحوم هاشمی حکومت را برای مردم و برخاسته از رای و نظر مردم می‌دانست و خواستار حکومت عادلانه بود. به اعتقاد هاشمی، نگاه برادر بزرگ‌ترش درباره سیاست خارجی، سیاست تنش‌زدایی و ایجاد ارتباط با دولت‌ها و رفتار مسالمت‌آمیز بر مبنای منافع مشترک و احترام متقابل بود.

● **به عنوان برادر کوچک‌تر آیت‌الله هاشمی در سال‌های نبود آیت‌الله، جای خالی ایشان چه از نظر خانوادگی و چه سیاسی در چه مقاطعی بیشتر احساس شده است؟**
وقتی انسان، عزیزی را از دست می‌دهد آنچه برای خانواده و نزدیکان و دوستان بیش از هر چیزی به چشم می‌آید خلا عاطفی و احساسی است؛ چراکه در خانواده خاطرات زیادی از او وجود دارد. بنابراین وقتی جایش خالی می‌شود، این خلا و کمبود بسیار به چشم می‌آید. در خانواده ما هم ابعاد سیاسی نبود او کمتر نمود عینی پیدا می‌کند و بیشتر جنبه عاطفی و احساسی است؛ چراکه من برادر کوچک ایشان بودم و آیت‌الله نسبت به من ولایت داشت. در قم هم که چند سالی برای تحصیل رفتم، ایشان به عنوان سرپرست و ولی من مطرح بود. در دوران مبارزه از سال ۴۰ تا ۴۸ هم مبارزاتی در کنار او داشتم؛ ازاین‌رو خاطرات زیادی از او دارم و این خلا عاطفی بیش از دیگران برابم احساس می‌شود. بعد از آن برای تحصیل چند سالی به آمریکا رفتم و نوع ارتباطمان هم تغییر کرد تا باز به ایران برگشتم و الی آخر.

غلامعلی رجایی، مشاور فرهنگی مرحوم هاشمی در گفت‌وگو با «شرق»

هاشمی سیاست‌مداری واقع‌گرا بود که تاریخ را خوب خوانده بود

غلامعلی رجایی، مشاور فرهنگی مرحوم آیت‌الله اکبر هاشمی‌رفسنجانی، به مناسبت سالگرد فوت رئیس مجمع تشخیص مصلحت نظام در گفت‌وگو با «شرق» به تشریح نوع نگاه آیت‌الله هاشمی به حکومت‌داری، روابط خارجی با آمریکا و عربستان پرداخت و تأکید کرد هاشمی بعد از وقایع ۸۸ با هاشمی قبل از آن تفاوت عمده‌ای داشت و این تفاوت در نوع مردم‌داری او بود. رجایی، هاشمی بعد از وقایع ۸۸ را مردمی‌تر از هاشمی رئیس‌جمهور و رئیس مجلس می‌داند و اعتقاد دارد او تاریخ را به‌خوبی خوانده بود؛ به همین دلیل از تاریخ درس گرفت و آن را در خود حل کرد. به همین دلیل در سال‌های پایان عمرش دیدارهای بیشتری با مردم داشت و گوش شنوا و صدای مردمی بود که به او مراجعه می‌کردند و دغدغه‌هایشان را بر زبان می‌آوردند. مشاور فرهنگی رئیس مجمع تشخیص مصلحت نظام در نهایت مرحوم هاشمی را شخصیتی سیاست‌ورز دانست که استاد ارتباط با کشورهایی بود که با ما مشکل داشتند.

● **نگاه آیت‌الله هاشمی به نحوه حکومت‌داری و مدیریت افکار عمومی چه بود؟**

آیت‌الله هاشمی روستازاده بود و از آنجایی که روستاییان از هم‌گرای بیشتری برخوردارند، ایشان چنین شخصیتی داشتند. ضمن اینکه مرحوم هاشمی از طایفه‌ای برخوردار بود و پدرش از نظر شرایط مالی وضعیت خوبی داشت و ملک و باغ زیادی داشت؛ بنابراین ایشان این دو موضوع را تمام با هم حفظ کرده بود اما در دسته‌بندی کلی آقای هاشمی تا زمان ریاست‌جمهوری بعد از خودش یعنی دولت آقای خاتمی یک جنبه حاکمیتی دارد که نطق‌ها و سخنرانی‌هایش نشانگر آن است و یک وجهه شخصیت ایشان بعد از حوادث ۸۸ است که رنگ و وجهه مردمی‌بودن ایشان پررنگ‌تر می‌شود. بنابراین نحوه حکومت‌داری و حکمرانی ایشان از بعد از ۸۸ قابل مقایسه با دیدگاه سابقش نیست. ممکن است در گذشته اگر کسی دیدگاهش را نقد می‌کرد، او عکس‌العمل نشان می‌داد اما درعین‌حال تشریه فکاهی مثل گل‌آقا تیتز صفحه اولش همیشه با معاون اول هاشمی و دولت او شوخی می‌کرد. اما آقای هاشمی از سال ۸۸ به بعد نگاهش نسبت به حکمرانی تغییر کرده بود و مطلع‌شدن از وقایع و موضوعات را حق مردم می‌دانست. قاعدتا همان‌طوره‌که امام گفته بود، باید مردم در جریان نحوه حکمرانی بر خودشان باشند و درباره تصمیماتی که برای آنها گرفته می‌شود، رضایت بدهند. او هم چنین نگاهی به موضوع حکمرانی داشت. حتی در قانون اساسی هم این موضوع آمده است که در موضوعاتی که جنبه صبر و سختی دارد، می‌توان آن را از طریق رفراندوم و همه‌پرسی از مردم حل کرد.

● **درخصوص نوع نگاه ایشان به مردم بیشتر توضیح دهید.**

هاشمی در ۱۵ سال آخر عمرش مردمی‌تر شده بود و با مردم دیدارها و ملاقات‌های بیشتری داشت. اخباری به دیدگاه سابقش می‌رسید که قانونا در زمان ریاست‌جمهوری این اخبار مردمی کمتر به ایشان می‌رسید. مثلا مردمی که به دلایلی بازداشت می‌شدند، موضوعات را به ایشان منتقل می‌کردند یا حتی خانواده زندانی‌ها با ایشان دیدار می‌کردند و مسائل را به او منتقل می‌کردند؛ بنابراین ضمن اینکه مرحوم هاشمی از پیچیدگی سیاسی برخوردار بودند و ایسن پیچیده‌بودن اقتضای کار سیاست است، درعین‌حال از سادگی ایلیاتی و روستایی هم در تعامل با مردم برخوردار بود. انسان به‌وضوح حس می‌کرد هاشمی از این سال به بعد از یک زمینه جذب مردم معمولی هم برخوردار است. البته برخی او را اکبرشاه خطاب می‌کردند یا تصور می‌کردند نوع نگاه هاشمی به مردم نگاه بالا به پایین است اما کسانی که با او از نزدیک برخورد داشته و با او کار کرده‌اند، به صراحت شهادت می‌دهند که او بعد از وقایع ۸۸ به نقش مردم و عنصر صداقت در رفتار با مردم بیشتر پی برده بود. او در این سال‌های آخر زندگی‌اش در نطق‌هایش نکاتی را می‌گفت که با نطق‌های هاشمی رئیس‌جمهور با هاشمی رئیس مجلس تفاوت

تعریف می‌کنند که روابط آنها منافع‌ی برایشان به دنبال داشته باشد. در نهایت همه به دنبال منافع هستند و این منافع مشترک باید برای طرفین وجود داشته باشد. روابط خارجی در زمانی خوب است که احترام متقابل وجود داشته باشد؛ بنابراین آقای هاشمی این نگاه را در هشت سال دولت سازندگی با جهان ایجاد کرد و به همین دلیل بسیاری از کشورها بعد از جنگ با عراق نوع نگاه و روابطشان با ایران را اصلاح کردند و به سمت بهبود روابط مسالمت‌آمیز و منافع مشترک رفتند. مطمئن هستم اگر ایشان اکنون زنده بود همین نوع نگاه را داشت و معتقد بود باید ارتباط با دنیا را جدی‌تر گرفت.

بسیاری از کشورها هم روابطشان با ایران را از سر گرفتند. در منطقه

هم کشورهای همسایه مثل کویت و عربستان روابطشان با ایران را از سر گرفتند.

● **اکبر ایشان زنده بودند، در حال حاضر نگاهشان به سیاست خارجی و ارتباط با جهان چگونه بود؟**

از نگاه کلی نظر ایشان به سیاست خارجی تغییر نکرده بود؛ چون استراتژی که برای روابط خارجی داشتند، تنش‌زدایی بود. در روابط، تنش‌زدایی، ارتباط متقابل و احترام متقابل و نگاه به منافع مشترک داشت. معمولاً کشورها در ارتباط با کشوری دیگر اولویت‌هایی را

ساخت مسکن برای ایجاد بهداشت هم تلاش‌هایی کردند. در زمان

جنگ بخشی از تولید از بین رفته بود و شرایط اقتصادی سخت و کوبنی بود. اما تلاش کردند دوران سازندگی را بعد از جنگ اجرا کنند و شهرها و روستاها را بسازند. تولیدی که در زمان جنگ متوقف شده بود، با تلاش‌ها به حالت عادی برگشت و اشتغال برای جوانان بی‌کار تا حدی فراهم شد. تولید و اشتغال را فعال کردند و شرایط معیشتی مردم را تا حدی متعادل کردند. از نظر سیاست خارجی هم تلاش‌هایی صورت گرفت که درخور و شایان توجه است.

● **به سیاست خارجی اشاره کردید. نگاه ایشان به سیاست خارجی چگونه بود؟**

قبل از اینکه ایشان رئیس‌جمهور شوند، شرایط جنگی بود و اکثر کشورها طرفدار صدام و عراق بودند. نه ارتباطی با اروپا داشتیم و نه آمریکا و نه ژاپن. همه کشورهای جهان نگاهشان مخالف ایران بود. اما بعد از جنگ آیت‌الله هاشمی سیاست تنش‌زدایی در سیاست خارجی را انتخاب کردند و ایجاد ارتباط با دولت‌ها و رفتار مسالمت‌آمیز بر مبنای منافع مشترک و احترام متقابل را بنا گذاشتند.

بنابراین تا نقش و منزلت خودش را نزد امام نداند، نمی‌تواند درباره این موضوعات و فضا با امام خیمینی صحبت کند.

درباره نگاهش به سیاست خارجی هم باید بگویم ایشان تسلط و چیرگی خاصی بر ایجاد روابط سیاسی با سایر کشورها داشت. تصور کنید در زمان جنگ ایران و عراق، عربستان چه کمک‌های زیادی از زمین و هوا به عراق کرده بود و در شورای حکام خلیج فارس به آنها کمک می‌کرد اما سیاست‌ورزی آیت‌الله هاشمی باعث شد عربستان قبول کند سازمان کنفرانس اسلامی در تهران برگزار شود.

● **مرحوم هاشمی با ملک عبدالله ارتباط خوبی داشتند.**

بله همین‌طور است. ایشان روابط دوستانه و نزدیکی با ملک عبدالله پادشاه عربستان داشتند. سندی دیدم که وقتی آقای هاشمی از ملک عبدالله درباره حال خانواده‌اش می‌پرسد، نوشتند که باید به خودتان هم بیشتر برسید و کمتر کار کنید. آقای هاشمی در قبال ملک عبدالله موضعی مهربانانه و برادرانه داشتند. از طرفی هم شاهدیم زمانی که امام جماعت مسجد النبی علیه شیعیان حرف زده بود و با تمسخر گفته بود ایرانی‌ها ۱۴ امام دارند و خمینی هم امام پانزدهم است و آقای هاشمی با ناراحتی مسجدالنبی را ترک کرده بود، خبر به ملک عبدالله رسید و آقای هاشمی هنوز به هتل نرسیده بود، ملک عبدالله ابراز ناراحتی و عصبانیت کرده بود که این شخص جلوی میهمان ما آبروبریزی کرده و شان میهمان ما را حفظ نکرده است. به همین دلیل بلافاصله دستور عزل امام جماعت مسجدالنبی را صادر کرده بود. شخصی که بسیار سرشناس بود و تریبون مسجدالنبی در اختیار او بود اما به خاطر رنجش خاطر آقای هاشمی به‌عنوان یک شخصیت برجسته شیعی، این شخص توسط ملک عبدالله کنار گذاشته شد.

● **درباره سیاست خارجی و نگاه آقای هاشمی درباره ارتباط با آمریکا اشاره کردید، درباره نگاه ایشان نسبت به ارتباط با کشورهای همسایه خصوصا عربستان هم بفرمایید. نظر ایشان به سیاست خارجی چگونه بود؟**

ایشان نگاهش به سیاست خارجی را با مواضعش نشان داد. سیاست خارجی یک امر ژله‌ای انعطاف‌پذیر است و قبول نداریم برای همیشه با همه کشورها زاویه داشته باشیم. یعنی به‌جز کشورهایی مثل آمریکا و اسرائیل که خط قرمز ما هستند، ارتباط با سایر کشورها را توصیه داشتند. البته درباره ارتباط با آمریکا در نامه‌ای که به امام خمینی نوشتند تأکید کرده بود چین و شوروی هم رفتاری انجام می‌دهند که آمریکا انجام داده است. حتی شوروی کارهایی انجام می‌دهد که حتی آمریکا هم انجام نداده است، چرا ما باید کشوری مثل آمریکا را در لیست سیاه قرار دهیم و ارتباطی با آن نداشته باشیم؟ او فردی بود که نگاه واقع‌گرایانه‌ای به سیاست و روابط بین‌الملل داشت. خودم در بسیاری از دیدارها و ملاقات‌های خارجی شاهد بودم که شخصیت‌های خارجی و رؤسای مجلس و مسئولین بلندپایه کشورهای اروپایی و غیراروپایی به دیدار او می‌آمدند تا نظر ایشان را درباره موضوعاتی بپرسند. حتی درباره موج بیداری جهان اسلام که بهار عربی نامیده شد هم آنها نگران بودند که دامنه این بیداری به اروپا کشیده نشود و آقای هاشمی به آنها گفته بود خودتان باعث تشدید این افراطی‌گری می‌شوید. آنها برای تقویت داعش و امثال آن تلاش‌هایی داشتند و به دنبال آن در فرانسه انفجاری رخ داد و تعداد زیادی کشته شدند و مردم کشورهای اروپایی در فرانسه برای محکومیت آن در راهپیمایی شرکت کردند تا جلوی نیروهای افراطی بایستد.

درنهایت باید بگویم آقای هاشمی به‌معنای واقعی یک سیاست‌مدار واقع‌گرا بود، چون تاریخ را خوب خوانده بود و به تاریخ علاقه داشت. درس‌های تاریخ روی او اثر گذاشته بود و می‌دانست که در هر مقطع تاریخی باید پیامی خاص داشته باشد. درعین‌حال هم ایشان استاد ارتباط با کشورهایی بود که با ما مشکل داشتند و اکنون جای او بسیار خالی است.

خبر برگزیده

واکنش‌ها به اهانت شارلی ابدو به مقدسات و ارزش‌های دینی

اهانت نشریه فرانسوی، سفیر فرانسه در تهران را به وزارت خارجه کشاند و جمهوری اسلامی ایران در گام نخست، فعالیت انجمن ایران‌شناسی فرانسه را تعطیل کرد و همچنان موج اعتراضات به این اقدام فرانسوی‌ها ادامه دارد. نشریه فرانسوی «شارلی‌ابدو» که سابقه طولانی در توهین به مقدسات اسلامی دارد، اخیرا نیز به رهبر معظم انقلاب اسلامی، مرجعیت دینی و مقدسات و ارزش‌های دینی و ملی اهانت کرد که با واکنش تند داخلی مواجه شده است.

آیت‌الله‌العظمی جوادی‌آملی، مرجع تقلید شیعیان، صبح دیروز (یکشنبه)، هجدهم دی در پایان درس خارج فقه در واکنش به اهانت شارلی‌ابدو، نشریه هتاک فرانسوی به رهبر معظم انقلاب، مرجعیت شیعه و مقدسات اسلامی گفت: «اهانتی به یک مملکت است با فحش و کاریکاتور که نمی‌شود! بیان نورانی حضرت امیر (س) است که: (رَدّو الحجر من حیث جاء)، سنگ را همچا که آمد، برگردانید. (فَأَن الصّیْم لا یَحْتَمِلُه الا التّذیْل). ستم را جز مَلّت فرومایه قبول نمی‌کند، سنگ را هرجا آمد برگردانید؛ این بیان نورانی حضرت امیر است که اسلام هم روی همین پیش می‌رود؛ (رَدّو الحجر من حیث جاء)، (فَأَن الصّیْم _ ستم را، ذلّت را جز مِلّت فرومایه کسی تحمل نمی‌کند _ لا یَحْتَمِلُه الا التّذیْل). اما حالا کسی فحش داد، آدم که نمی‌تواند فحش بدهد! با یک راه دیگری که بالاخره صحیح است باید جبران بکند و آن با تجمع است، یا اعتراض است که آبروی یک مملکت است، آبروی یک مَلّت است، آبروی یک نظام است. ولی آدم نمی‌تواند قبیح را با قبیح پاسخ بدهد. امیدواریم خدا این نظام را حفظ بکند.»

رئیس مجلس نیز دیروز گفت: اهانت نشریه فرانسوی به رهبر انقلاب نتیجه نبود منطق و نشانه عصبانیت جبهه غرب از شکست پروژه اغتشاشات ۱۴۰۱ است. محمدباقر قالیباف ادامه داد: «دشمنان انقلاب اسلامی همه ظرفیت‌های سیاسی، اقتصادی، بین‌المللی، رسانه‌ای و امنیتی خود را به کار گرفتند و عمود خیمه این کشور یعنی رهبری حکیم و محبوب انقلاب را مورد هدف حملات ناجوانمردانه خود قرار دادند، اما مردم نجیب و شریف ایران علی‌رغم کمبودها و گله‌ها از شرایط اقتصادی، به تعبیر شهید سلیمانی از حرم جمهوری اسلامی حراست کردند و نقشه دشمنان کشورشان را نقش بر آب کردند و حال که از این پروژه خود شکست خوردند، از روی استیصال به توهین‌های سخیف روی آوردند اما روشن است که این قبیل اقدامات عزم مردم ایران را برای حرکت به سمت استقلال و پیشرفت کشور، جزم‌تر خواهد کرد.»

قالیباف عنوان کرد: «ضروری است وزارت خارجه ایران به اقدامات متقابل خود نسبت به دولت فرانسه با اقتدار ادامه دهد تا همه بفهمند اجازه ندادنند به نمادها و باورهای ملی مردم ایران توهین کنند». مهدی فضایی، عضو دفتر حفظ و نشر آثار رهبری نیز در انتقاد از نشریه فرانسوی «شارلی‌ابدو» نوشت: نشریه‌ای که روزی با وقاحت و به نام آزادی بیان پیامبر عظیم‌الشان اسلام را مورد هتک قرار داد، اهانت امروزش به رهبر انقلاب که پرچمدار و تداوم بخش مکتب و راه پیامبر اسلام است عجیب نیست؛ چراکه این جریان در حال اضمحلال است و مصداق الغریق یتشبث به کل حشیش!.. و الله مُتَمِّعٌ نُورَه.

چندی پیش نیز نشریه فرانسوی شارلی‌ابدو کاریکاتوری اهانت‌بار به رئیس‌جمهور کشورمان، منتشر کرد که به احضار کاردار فرانسه به وزارت خارجه در نبود سفیر این کشور در ششم مهر توسط رئیس اداره دوم اروپای غربی (وزارت خارجه) منجر شد.